

Islamska država nije samo "takozvana": političko-vjerska propaganda i pitanje autentičnosti kalifata

Boris Havel

Proglašenje kalifata Islamske države prvoga dana mjeseca ramazana prošle godine moglo bi se pokazati kao najvažniji događaj na političkoj pozornici Bliskog istoka od početka arapskog proljeća 2011. godine

Proglašenje kalifata Islamske države prvoga dana mjeseca ramazana prošle godine moglo bi se pokazati kao najvažniji događaj na političkoj pozornici Bliskog istoka od početka arapskog proljeća 2011. godine. Vojni uspjesi Islamske države (ID) na području Sirije i Iraka te sve veća opasnost od njezina daljnjeg širenja potaknuli su Sjedinjene Države i saveznike, među kojima je navodno i Hrvatska, na veći vojni i sigurnosni angažman s ciljem njezina suzbijanja. Pozornost zapada privukla je iznimna brutalnost boraca ID-a pa su mediji počeli opširnije izvještavati o stradavanju kršćanskih, jezidskih, kurdskih i drugih zajednica na područjima koja zaposjednu. U širu medijsku uporabu ušla je i riječ džihadizam. U hrvatskim se izvješćima nekoliko mjeseci tijekom prošle godine čak spominjala sintagma "horde džihadista" koja je prije 2014. bila skoro nezamisliva za naša vodeća glasila. Pojavom Islamske države hrvatski su mediji općenito u širi diskurs i znatno slobodnije uveli riječ džihad, što se moglo i trebalo napraviti davno prije. Hamas, primjerice, koji je jedan od glavnih aktera nedržavnog terorizma na Bliskom istoku skoro tri desetljeća, svoju borbu protiv Izraela bez ikakve nelagode naziva džihadom.¹ Isto vrijedi i za Muslimansko bratstvo, Al Qaidu, Hezbollah i čitav niz sličnih terorističkih skupina. Konačno, neki borci ID-a ili njihovi učitelji već su vodili džihad, i to protiv bosansko-hercegovačkih Hrvata u ratu 1990-ih, o čemu je početkom srpnja pod naslovom "Bosna: kolijevka modernog džihadizma?" pisao BBC (Urban 2015).² Država koja s takvom kolijevkom dijeli preko tisuću kilometara granice, o džihadu bi trebala znati puno.

Islamska je država na zapadu izazvala drugi veći val aktualizacije pitanja sprege politike i religije u islamu (prvi je došao s

Boris Havel, doktor političkih znanosti i magistar komparativne religije, zaposlen u Ministarstvu vanjskih i europskih poslova. Svi stavovi izneseni u članku osobni su stavovi autora. E-pošta: boris.havel@gmail.com

arapskim proljećem). Budući da su vjera i politika u kršćanskom svijetu odvojene društvene sfere, zapadnjački su se analitičari našli u nedoumici kako sad definirati, artikulirati i objasniti fenomen Islamske države. Posegnuli su za prigodnim rješenjem: izjavili su da Islamska država zapravo nije ni islamska, a ni država. Nadahnuće je, valjda, došlo od Voltaireove cinične opaske kako Sveto Rimsko Carstvo nije ni "sveto", ni "rimsko", ni "carstvo". U hrvatskim i nekim europskim medijima tako se uvriježila sintagma "takozvana Islamska država". Ona je proizvod grčevita napora da se zločini te organizacije odvoje od religije islama, što je politički korektna, ali i branjiva i plemenita nakana. Većina muslimana ne podržava zločine Islamske države. Štoviše, većina žrtava Islamske države upravo su muslimani. No, negiranje njezine utemeljenosti na muslimanskim svetim spisima i "sakralnoj povijesti"³ ne bi prošlo dubinsku analizu. Usto, čak i neki aspekti državnosti ID-a već zavrjeđuju ozbiljnije politološko propitivanje.⁴ U jednome se ipak Islamska država može nazvati "takozvanom". To je onaj aspekt njezina imena koji služi kao terminološki nadomjestak izvornog označavanja toga političko-vjerskog entiteta, a to je kalifat. Riječ kalifat bolji je naziv, no ona na zapadu ne znači gotovo ništa, pa je Islamska država prihvatljiv prijelazni oblik, dok se *Dar ul-harb*⁵ podrobnije ne upozna s islamskom političkom terminologijom.

Što je kalifat?

Sukob u Iraku i Siriji na zapadu je osvijestio važnost upoznavanja s islamskom povijesti, mitologijom, teologijom, političkom teorijom, pravom i terminologijom. Iznenadno otkrivanje važnosti koju interdisciplinarnost ima u analizama Bliskog istoka može se povezati upravo s pojavom pojma kalifat koji usko prati nastanak i širenje Islamske države, a od nastanka modernih medija nikad nije bio dovoljno prisutan u muslimanskim društvima da bi mu se posvetila ozbiljnija pozornost. Za razliku od većine drugih terminoloških osebnosti koje su dolazile s islamskog Orijenta, od *džihada*,⁶ *džahilije*,⁷ *kafira*,⁸ *džamahirije*,⁹ *šehida*,¹⁰ *šerijata*,¹¹ *mudžahida*¹² do *hašišijuna*,¹³ riječ kalifat nije se mogla prevesti kako bi se dalo barem okvirno razumijevanje njezina značenja. Ponajprije, otkako postoji sukob između dijela islamskoga svijeta i zapada, termin kalifat za razliku od svih gore pobrojanih pojmova nikad nije bio aktualan. Kao fenomen bez izravne političke relevantnosti za trenutna zbivanja nije privlačio pozornost zapadne javnosti. Drugi razlog nepoznavanja jest njegova odsutnost iz političkog diskursa unutar samoga islamskog svijeta, u kojemu se sve donedavno nije smatrao neposredno relevantnim.

Koncept kalifata stoljećima je bio važan dio islamske misli, a nada u njegovu obnovu u širem *ummetu*¹⁴ uvijek je tinjala. No, on je ponajprije bio ideal koji je u svome izvornome, čistome obliku bio izgubljen još u drugoj polovici sedmoga stoljeća i čije obnavljanje nijedan kasniji naraštaj nije očekivao u smislu da bi se oko njega ujedinio čitav *ummet*. Neočekivana masovnost arapskoga proljeća i svrgavanje dugovječnih diktatura odjedanput su dio muslimana podsjetili na izvorno jedinstvo *ummeta*, te ih potaknuli da u njima prepoznaju moguću uvod u obnovu univerzalnog kalifata (usp. Israeli 2014: 36). Mnogi su muslimani, osobito mladi, nakon što su im se urušili ideali i nadanja

da će svoja društva preurediti tako da im se u njima omogući dostojanstven život, zapali u krizu identiteta, pa je kolektivno sjećanje na minulu slavu islama i nadu u njezinu obnovu u njima bilo lako razbuditi. Islamska je država mnogima od njih u trenutku identitetske i materijalne krize ponudila zamamna ovozemaljska i onozemaljska obećanja kojima su njihova očekivanja raspljena i artikulirana te, barem u prvome dijelu,

Sukob u Iraku i Siriji na zapadu je osvijestio važnost upoznavanja s islamskom povijesti, mitologijom, teologijom, političkom teorijom, pravom i terminologijom

katkad i ispunjena. Odmah po proglašenju Islamske države pokrenuta je medijska kampanja iz koje valja izdvojiti dizajnerski i sadržajno vrlo kvalitetan časopis *Dābiq*,¹⁵ s nakanom da se muslimani diljem svijeta suoče s pitanjem nije li, nakon stoljeća razjedinjenosti i poniženja, došlo vrijeme obnove kalifata slična rašidunskome.

Za razumijevanje privlačnosti toga koncepta nužno je poznavanje povijesti ranoga kalifata. Među zapadnjačkim islamolozima ona se rijetko podrobnije obrađuje jer prema uvriježenoj percepciji religije kalifat nije njezin dio, pa priča o njemu zapravo predstavlja digresiju od teologije. Drugi je razlog taj što se u tekstovima koji se u islamu smatraju kanonskima, a potječu od muslimanskog proroka Muhameda, kalifat i ne spominje. U Kuranu te Prorokovu *sunnetu* (hadisima koji se pripisuju Muhamedu) pitanje liderstva *ummeta* nakon Muhameda nijednom nije postavljeno. Muhamed nije ostavio nikakve naputke glede svojega nasljednika. Nakon njegove iznenadne smrti 632. godine *ummet* se našao pred prvim velikim izazovom koji nije mogao biti riješen objavom, jer "posljednji prorok" i primatelj božanskih *inter alia ad hoc* objava, kakve su sada bile potrebne, više nije bio tu. Nisu se mogli pozvati ni na tradiciju jer muslimanske nije bilo, a ona iz vremena *džahilije* smatrala se pogan-

Koncept kalifata stoljećima je bio važan dio islamske misli, a nada u njegovu obnovu u širem *ummetu* uvijek je tinjala

skom. Prva je zajednica tako morala osmisliti rješenje za pitanje vodstva, pretpostavljajući što bi za vjeru, vjernike i novouspostavljenu muslimansku društvenu strukturu bilo najkorisnije. Povijest će pokazati da su prvi izbori vođa bili toliko uspješni da u velikome dijelu islamskog svijeta, onome koji danas nazivamo sunitiskim, nema dvojbe da su predstavljali savršen odraz Alahove volje. Zbog toga su prva četvorica Muhamedovih

nasljednika – kalifa – u povijest ušli kao ar-Rašiduni, što je titula koju neki orijentalisti prepoznaju kao "mesijansku", odnosno koja ima eshatološke konotacije. Sličnim su titulama počašćeni i sami kalifi, od kojih je najzanimljivija Omerova.¹⁶ Skupni naslov ar-Rašiduni u prijevodu s arapskoga znači "oni koji ispravno vode", a uvijek ga prati određeni član "al".¹⁷ Taj svečani naslov otkriva nam djelomice razlog nade islamskog svijeta tijekom povijesti da će ga, nakon što je nasilno prekinuto razdoblje ar-Rašiduna, jednoga dana ponovno "ispravno povesti" kalif sličan njima. No, to se više nikad nije dogodilo.

Povjesničarima, dakako, nije nepoznato da je kalifat nastavio postojati i nakon ar-Rašiduna, no islamska tradicija nijednom kasnijem kalifu ni kalifatu nije pridala "mesijansku" eshatološku titulu koju bi sveukupni *ummet* priznao. Tko su, dakle, bili ar-Rašiduni i zbog čega Islamska država referiranjem na njih gradi svoju reputaciju?

Povijest ar-Rašiduna i kasnijih kalifata

Definiranje legitimnosti vlasti u islamu koje se nametnulo nakon Muhamedove smrti postalo je predmetom teološko-političkih promišljanja kojima je u idućim stoljećima posvećen bogat literarni opus Arapa (Sharon 1984: 122). Kod početnog utvrđivanja legitimne vlasti trebalo je uzeti u obzir Muhamedove objave, odnosno one dijelove koji su se mogli tumačiti kao relevantni u tom kontekstu. Jedno od društvenih načela koje je Muhamed ostavio u amanet *ummetu* odnosilo se na jednakost među muslimanima, bez obzira na njihovo podrijetlo, rasu, stazež ili društveni položaj koji su imali u vrijeme *džahilije*. Muslimani plemenita i neplemenita roda, bogati i siromašni, pred Allahom su jednaki,¹⁸ pa tako svaki od njih može sudjelovati u društvenim procesima i obnašati vlast ako je za to sposoban. Prvoj zajednici zatečenoj Prorokovom smrću na raspolaganju je tako bila mogućnost odabira jednoga između sebe vođom na temelju kriterija meritornosti. Kandidat je morao posjedovati vrline koje će prepoznati svi nazočni članovi zajednice, odnosno njezin elektorski dio. Zajednica je za prvoga kalifa imenovala Abu Bakira, kao jednoga od prvih i najvjernijih Prorokovih sljedbenika. On je bio Prorokov suputnik u *hidžri*,¹⁹ osoba poznata kao odana i čestita. Kasnija mu je islamska tradicija dodala još i titulu *as-Sadik*, odnosno Istinoljubivi ili Iskreni. U *Dābiq* (2015b: 12) citiran je hadis u kojemu piše: "Da Abu Bakir nije bio imenovan kalifom, Alaha se na zemlji ne bi štovalo."²⁰ Drugoga kalifa, Omera ibn el-Kataba, za nasljednika je pred smrt predložio Abu Bakir, a zajednica je, poznajući Omerove sposobnosti i vrline, taj savjet prihvatila (Al-Tabari 1993: 145–148; Holt, Lambton i Lewis 1978: 63–64).²¹ Tijekom desetogodišnjega Omerova kalifata (634. – 644.) islamski se imperij proširio kao nijedan prije njega. Još od Muhamedova vremena muslimani su na politički i vojni uspjeh *ummeta* gledali kao na odraz božanske naklonosti, a na sebe kao na "inkarnaciju božanske volje u povijesti" (Badeau 1959: 72). Štoviše, najvažnijim duhovnim uspjehom *ummeta* smatralo se širenje islamske političke vlasti. Orijentalist i religiozolog F. E. Peters (1991: 298) u svome je glasovitom članku *Quest of the Historical Muhammad* objasnio da, dok je potvrda kršćanske vjere u Uskrsu, potvrda je islamske u njezinoj golemoj i zapanjujućoj inicijalnoj ekspanziji.²² Ova je tvrdnja ključna za

razumijevanje političkog islama jer autor vojno i političko širenje islama predstavlja kao *conditio sine qua non* teološke ispravnosti te religije u percepciji njezinih sljedbenika, s obzirom na to da Isusovo uskrsnuće za kršćane jest upravo to.²³ Širenju islama F. E. Peters implicira soteriološki značaj; s pravom, jer ranoislamski tekstovi nedvojbeno povezuju vojno pobjeđivanje i pravovjernost.²⁴ Među muslimanskim je vjernicima općeprihvaćena pretpostavka da će vrhunac povijesti obilježiti globalna uspostava islamske vjere i šerijatskog zakona (El-Kardavi 2003: 10–11). Drugim riječima, svijet će ulaskom pod okrilje islama primiti spasenje. Zato je kasnija islamska tradicija kalifu Omeru pripisala i najzvučniju titulu od sve četvorice Rašiduna, al-Faruk, što znači Spasitelj.²⁵

Ako ne prije, tijekom Omerove vladavine pretpostavka da se vlast treba temeljiti na načelima pristanka i općega konsenzusa vjernika (*rida va-džama'a*) i duljine ili starosti u islamskoj vjeri (*sabikah*) postala je široko prihvaćena (Sharon 1983: 39). Povodeći se za tim načelom, Omer je pred smrt imenovao *šuru*, izborno tijelo koje je izabralo trećega kalifa Osmana ibn Afana, kao jednoga od Prorokovih *ashaba* iz umajjidskog klana.²⁶ Osman je poznat po tome što je prikupio kuranske ajete, odnosno kompilirao Prorokovu objavu u pisani Kuran. Njega su 656. godine ubili urotnici iz Iraka, nakon čega je kalifom postao Ali ibn abu Talib. S njime se pak sukobio Mu'avija ibn Abu Sufijan, koji je bio Osmanov rođak i koji je iz Damaska upravljao područjima od Sirije do Egipta. Mu'avija je bio ambiciozan vladar koji je nakon Osmanove smrti zaključio da bi se mogao nametnuti kao vladar svekolikog *ummeta*. Zaratio je s Alijem, čime je započeo prvi raskol među muslimanima, poznat kao *fitna*.²⁷ Alija su 661. ubili haridžiti,²⁸ a od njegovih je sljedbenika nastala šijitska sljedba koja ga otad štuje kao prvoga imama. Kalifom se po Alijevoj smrti proglasio Mu'avija, prvi kalif Umajjidskog kalifata, koji je vladao u Damasku. No za razliku od njegovih prethodnika, Mu'aviju su kao kalifa prepoznali samo neki dijelovi *ummeta*, ponajprije Sirija. Irački muslimani smatrali su ga uzurpatorom, pa su protiv njega podigli nekoliko pobuna. Mu'avija je uz pomoć represije uspio nadvladati protivnike i nametnuti svoju vlast na gotovo svim islamskim područjima. No činjenica da je do titule kalifa došao nasiljem i donošenjem razdora (*fitne*) u *ummet*, imat će dugotrajne i opsežne posljedice za definiranje legitimnosti vlasti, a sam prestiž kalifске titule bio je nepovratno urušen.

Mu'avija je pred smrt zadao još jedan udarac ugledu kalifске titule. Samovoljno je za nasljednika imenovao sina Jezida (680. – 683.) koji je, osim što je bio puno lošiji vladar od oca, skrivio jedno od najpoznatijih krvoprolića u islamskoj povijesti. Njegovoj se vlasti usprotivio Husein ibn Ali, Muhamedov unuk i treći imam šijitske sljedbe, te mu odbio prisegnuti na lojalnost (*baj'ah*) kao kalifu. Husein je s obitelji i pratnjom iz Hidžaza krenuo u Irak gdje je očekivao masovnu potporu muslimana protiv kalifa Jezida, koja je izostala. U bitci kod Karbale Jezidova je vojska porazila Huseinovu, a Husein i sva njegova obitelj ubijeni su.²⁹ Ubojstvo Prorokova unuka donijelo je konačni razdor između šijitske i sunitске zajednice.³⁰ Kalifat odnosno kalif postao je nasljedna titula, što u vrijeme ar-Rašiduna nije bilo ni u primisli prvaka muslimanske zajednice. Tijekom daljnje povijesti kalifata primarni način stjecanja te časne titule bili su nasljedstvo, nasilje

ili kombinacija jednoga i drugoga. S vremenom se kalifskoj tituli ipak vratio velik dio autoriteta zahvaljujući nekolicini vrsnih kalifa, poput Abu Džafera al-Mansura, drugoga abasidskog kalifa (754. – 775.) koji je utemeljio Bagdad i iz Damaska ondje premjestio sjedište kalifata. No 1258. godine Bagdad su osvojili Mongoli, pa se taj događaj smatra i krajem kalifata kao oblika moćne političko-vjerske vladavine. Izvjesni potomak abasidske dinastije proglašen je kalifom u Kairu 1261. godine, no njegova je uloga svedena isključivo na vjersku. Politička vlast bila je u rukama mamelučkih sultana. Kalifom se od sredine 15. stoljeća, uz kairskoga kalifa, smatrao i sultan Mehmed II., čija je vladavina obilježila početak širenja Osmanskog Carstva u Europi.³¹ Nakon što su Turci 1517. ovladali Bliskim istokom i Egiptom, sultan Selim I. od posljednjega mamelučkog kalifa Mutavakila III. preuzeo je kalifat. Time se najveći dio islamskoga svijeta opet našao pod jedinstvenom vjerskom i političkom vlasti, što se može učiniti kao obnova važnosti kalifata kakva je bila prije 1258. godine, no nije tako. Osmanski sultani titulu kalifa smatrali su inferiornijom od sultanske, a usto su bili svjesni i predaje prema kojoj je funkciju kalifa morao obnašati Arapin iz plemena Kurejšita.³² Sultani nikad nisu službeno objavili preuzimanje kalifata, no s vremenom se njihov kalifski autoritet počeo podrazumijevati (Hurgronje 1924: 67–68). U susljednom četverostoljetnom razdoblju muslimanska su se područja najprije neko vrijeme nastavila širiti, a potom, nakon drugog poraza pod Bečem 1683. godine, kršćanski su se narodi počeli oslobađati od islamskog kolonijalizma. Do 19. stoljeća nositelj kalifata, Osmansko Carstvo spalo je na klimav imperij, na "bolesnika s Bospora" koji se na nogama držao uz pomoć međusobno zavađenih europskih sila, a konačno se raspao u Prvome svjetskom ratu. Slična sudbina čekala je i kalifat. Nakon sekularnih reformi koje je proveo Mustafa Kemal Atatürk, on je 1924. potpuno dokinut i do danas, izuzme li se Islamska država, više nije obnovljen.

Kalifat Islamske države

Misao da kalifat treba obnoviti, po mogućnosti prema načelima iz doba ar-Rašiduna, među muslimanima diljem svijeta nikad se nije ugasila. No zapaženijih pokušaja da se ona provede u djelo bilo je malo.³³ Zanimljiv primjer možemo pronaći u modernoj povijesti Palestine. U prosincu 1931. u Jeruzalemu je organiziran Svjetski islamski kongres, na kojem se kalifom namjeravao proglasiti veliki jeruzalemski muftija Hadži Emin el-Huseini. Egipat, Hidžaz, Turska i Perzija na kongres nisu poslali predstavnike upravo zbog bojazni od takva proglašenja kalifata, svjesni da bez nazočnosti predstavnika tako važnih područja kalifat ne bi bio legitiman jer ne bi bila postignuta *idžma*.³⁴ Godine 1928. u Egiptu je osnovano Muslimansko bratstvo, čiji je dio programa bila i obnova kalifata. No ono je nakon nekoliko atentata i subverzivnih aktivnosti u većem dijelu arapskog svijeta zabranjeno, a njegovi ugledniji članovi izvrgnuti progonu, pa je s vremenom glavninu aktivnosti svelo na tiho propagiranje svojih ideja među pukom te prigodan humanitarni rad. Nakon Prvoga svjetskog rata pod patronatom europskih sila osnovano je više arapskih kraljevina, sultanata, emirata i republika, a islamski je svijet, činilo se, bio nepovratno fragmentiran, razbijen u međusobno nepovjerljive države koje su se odmah našle

u klinču međusobnih rivaliteta, neprijateljstava i zavjera. Uz njih se nešto kasnije počelo javljati sve više nedržavnih aktera u vidu revolucionarnih i islamističkih skupina. Arapske države i nedržavni akteri imali su niz različitih političkih ciljeva koji su uvjetovali njihova međusobna savezništva, suparništva i neprijateljstva. Unutarnja politička paradigma arapskoga svijeta može se uvelike objasniti drevnom beduinskom uzrečicom: "Ja protiv svojega brata, moja braća i ja protiv mojih rođaka, moji rođaci

Ne poričući činjenicu da postoje i drugi načini njihova tumačenja, ne može se zanemariti kako se Islamska država argumentirano oslanja na ranoislamsku tradiciju i kanonske tekstove

i ja protiv stranaca." Solidariziranje muslimana s obiteljskim krugom, plemenom ili klanom na arapskome se zove *asabijah* i ranoislamska ga tradicija osuđuje. Taj se koncept kasnije počeo koristiti za svrstavanje uz bilo koju ograničenu skupinu, primjerice ideološki, nacionalno ili interesno blisku. U vrijeme "islama bez dogmi" (Kedourie 2004: 324–325)³⁵ nije se pridavala osobita važnost ranoislamskim konceptima, pa je *asabijah*, odnosno pluralnost međusobno suprotstavljenih političkih aktera postala važno obilježje arapskoga političkog krajolika. Ona se, štoviše, u zapadnjačkoj interakciji s arapskim svijetom nerijetko percipira kao glavni čimbenik nestabilnosti na Bliskom istoku. Ipak, malo je tko na zapadu prije godinu i pol mogao očekivati da će se ta drevna društvena paradigma, nakon što se njezin prvi dio očitovao u politici u vidu međuarapskog razdora, očitovati i u posljednjem dijelu, a on bi se mogao parafrazirati rečenicom "Ja i moj *ummet* protiv *kafira*." (Salzman 2008: 11–12).³⁶ U 21. stoljeću teško je očekivati da bi poziv na vjerski sukob širih razmjera mogao doći iz neke muslimanske države. On je, nimalo neočekivano, došao iz sredine nedržavnih islamističkih aktera. Prvi je ozbiljan korak prema tako ambicioznoj viziji konflikta nužno bio zaustavljanje daljnje fragmentacije *ummeta* i pokretanje obrnutog procesa. No poziv na ujedinjenje morao je biti artikuliran tako da se oni kojima je upućen na njega odazovu, odnosno da prepoznaju legitimnost pozivatelja na temelju normativne ranoislamske tradicije. Tako u *Dābiq* nalazimo hadis iz Muslimove zbirke³⁷ prema kojemu Muhamed veli kako onaj koji pogine podržavajući *asabijah* umire u *džahiliji* (Dābiq 2015a: 3).³⁸ Drugim riječima, vjerska je dužnost islamističkih aktera distancirati se od svojih lokalnih interesa, suprotstavljenih ideologija ili nacionalizama, jer su to sve odlike *džahilije*, te se prikloniti kalifu. Neki važni akteri to ipak nisu učinili. Muslimansko bratstvo, primjerice, nije prepoznalo kalifat niti mu iskazalo *ba'ah*. Jusuf el-Kardavi, predsjedavatelj Saveza muslimanskih učenjaka, ID je odbacio odmah po njegovu proglašenju i ustvrdio da predstavlja nelegitimno tijelo koje krši šerijatski zakon, ali je u istoj izjavi naglasio i da muslimani očekuju dolazak kalifata (Al

Jazeera 2014). Uspirkos jasnom nepostojanju općeg konsenzusa, tri čimbenika ipak bitno pridonose legitimnosti novouspostavljenog kalifata i kalifa Ibrahima kao *amir ul-muminina*, odnosno vođe sveukupnoga islamskog svijeta, jer se temelje na načelima ar-Rašiduna. To su:

1. Kalif je Arapin iz plemena Kurejšita.³⁹
2. Kalifa je izabrala *šura*.
3. Kalifat je pod njegovim vodstvom postigao impresivne vojne uspjehe.⁴⁰

Ove tri značajke, koje su krasile ar-Rašidune i presudne su za percepciju svakog kalifata kao odraza Alahove volje, predstavljaju ključan argument za uvjeravanje muslimana diljem svijeta kako je stiglo vrijeme ne samo obnove islamske slave nego i konačne pobjede muslimana nad kršćanima obećane za posljednja vremena.⁴¹ Jedna je ključna okolnost promaknula zapadnjačkim analitičarima: spomenute su se tri značajke prvi put u islamskoj povijesti nakon ar-Rašiduna posložile. Moguće je ustvrditi da nikad prije kalif nije u isto vrijeme bio moćan osvajač od kojeg su strepili narodi na granicama njegova carstva (kao Sulejman Veličanstveni), Arapin kurejšitskog podrijetla (kao Umajadi i Abasidi) te da do titule nije došao ni nasljeđivanjem ni zatiranjem prethodnika, nego je izabran. Abu Bakir el-Bagdadi (el-Kurejši) time je prvi pretendent u preko tisuću tristo godina koji može argumentirati da ga se prepozna *amir ul-mumininom* sličnim ar-Rašidunima. Osvajanje Mosula predstavljalo je prekretnicu u razvoju kalifata jer je njime naočigled svijeta ispunjen treći od spomenuta tri kriterija, pa nije čudo da se upravo u Mosulu el-Bagdadi proglasio kalifom. Naprasni porast snage i brojnosti pristaša kalifata nakon te spektakularne pobjede potpuno je očekivan jer se sličnosti s kontekstom postojanja ranoga, normativnog kalifata više nisu mogle ignorirati. Islam je, kao i druge religije s opsežnim kanonskim opusom i bogatom tradicijom, otvoren za niz tumačenja, od kojih su neka međusobno suprotstavljena. Ne poričući činjenicu da postoje i drugi načini njihova tumačenja, ne može se zanemariti kako se Islamska država argumentirano oslanja na ranoislamsku tradiciju i kanonske tekstove. U njima se može pronaći sve, od ustroja države do brutalnosti kojom muslimani nastoje zaplašiti protivnike. Islamska država koja trenutno vlada golemim dijelovima Sirije i Iraka nije jedini model islamske države koji je moguće izgraditi ili koji je postojao tijekom povijesti. No on se nipošto ne može jednostavno podvesti pod iskrivljavanje ili perverziju islama ili islamskoga političkog poretka. Islamska država proizvod je velikim dijelom autentičnog oponašanja procesa i autoriteta iz najslavnijega razdoblja te religije. Nazivati je "takozvanom" može služiti za usklađivanje s politički korektnim zapadnjačkim diskursom ili za neuko samozavaravanje, koji su možda i dobronamjerni, ali s aspekta nacionalne sigurnosti ne i pametni.

Islamska država i njezin PR

Privlačnost Islamske države ne temelji se na autoritetu ili karizmi njezina čelnika. Kalif Abu Bakir el-Bagdadi rijetko se pojavljuje u javnosti i o njemu se relativno malo zna. Njegovo eventualno smaknuće vjerojatno ni najmanje ne bi oslabilo Islamsku državu, osim u slučaju da se nakon njega pojave dvojica ili više moćnih pretendenata na kalifsku titulu koji bi iznutra broj 22 - kolovoz 2015.

izazvali razdor. Islamisti iz Europe, uključujući i zemlje u neposrednom hrvatskom susjedstvu, posebice Bosnu i Hercegovinu, ID-u se ne pridružuju jer su opčinjeni njegovim šarmom, kao što je jedno vrijeme bio slučaj sa sljedbenicima Osame bin Ladena. Ne priključuju se ni iz ideoloških razloga, poput protukolonijalizma ili anticionizma, koji su također predstavljali važan čimbenik u širenju Al Qaide. Romantični imidž mudrog kalifa, neustrašivog mudžahedina ili do smrti nepokolebljivog šehida, kao i političko, ideološko, vojno i religijsko protivljenje Americi, Izraelu, dekadentnom zapadu i šijitskim "apostatima" dio su diskursa Islamske države, ali oni nisu njegov temelj. U tome je Islamska država različita od svih drugih islamističkih organizacija, bilo lokalnih kao što je Hamas, bilo globalnih kao što je Al Qaida. Temelj Islamske države leži u prizivanju ranoislamskih načela kad je to oportuno i kad nije te na uvjerljivoj reinterpretaciji kanonskih spisa i tradicije. Ti kanonski spisi i tradicija poznati su u svim islamskim zajednicama, pa i onima koje su zbog njihova drukčijeg načina tumačenja iskreno tolerantne prema pripadnicima drugih religija, poput hrvatske ili većeg dijela bosanskohercegovačke islamske zajednice. Islamska država izaziva i osporava njihova tumačenja te nudi svoja, radikalna, nasilna i džihadistička. ID, štoviše, tvrdi kako suprotstavljanje njihovu kalifatu predstavlja čin otpadništva od islamske vjere.⁴² Nemuslimani, ali i mnogi muslimani, među kojima su i neki zagovornici džihada poput Kardavija, ID smatraju novotarijom nekompatibilnom s "istinskim" duhom islama i šerijatom. No, je li tomu tako? Medijski ogranak Islamske države, *Al-Hayat*, zadužen za "odnose s javnošću" očito je vrlo uspješan u opovrgavanju te teze, pa muslimani diljem svijeta umjesto njihovih "novotarija" kritički propituju vlastitu "sred-njestrujašku" tradiciju, a potom je odbacuju kao sinkretičnu ili eklektičnu teologiju inficiranu neislamskim idejama. Umjesto nje, priklanjaju se iskonskom islamu, takozvanom fundamentalizmu ili "radikalizmu". Pristajanje uz novotarije (*bid'ah*) jedan je od najvećih grijeha u islamu. Pitanje s kojim se musliman, osobito na zapadu, koji promišlja o ovim temama susreće jest sljedeće: Je li *Al-Hayat* umješnim PR-om uspio religijske novotarije Islamske države predstaviti kao izvorne standarde vjere ili je pak zbiljske novotarije koje su se kroz povijest ukorijenile kao standardi raskrinkao kao herezu?

Baj'ah, hidžra i džihad

Bitna stavka u samopromociji Islamske države, a time i u njezinu razumijevanju, odnosi se na terminologiju. Zapadne države i organizacije koje su se u islamističkim krugovima dosad najčešće opisivale kao kolonizatori islamske zemlje, ID naziva križarima.⁴³ Sloboda govora naziva se idolom (usp. Dābiq 2015d: 3). Time je diskurs s ideološkoga sasvim preoblikovan u vjerski. S druge strane, Abu Bakir el-Bagdadi ne naziva se samo kalifom nego i *amir ul-mumininom* (usp. Dābiq 2014a: 11, Dābiq 2015e: 36), čime se, za slučaj da netko još nije shvatio, naglašava njegov objedinjeni vjersko-politički autoritet. Upravo tu titulu nosili su i ar-Rašiduni. Nadalje, Islamska država poziva muslimane diljem svijeta, osobito stručnjake poput liječnika ili inženjera, na hidžru, odnosno preseljenje na područje pod njezinim nadzorom.⁴⁴ Hidžra je jedan od najvažnijih ranoislamskih koncepta: tek nakon

što je Muhamed prebjegao (napravio hidžru) iz Meke u Medinu, uspio je stvoriti vjersku zajednicu koja je politički i vojno potentna. Od toga događaja koji se zbio 622. muslimani broje godine, pa je danas prema islamskom kalendaru 1436. hidžretska godina. Nadalje, muslimani koji nisu u mogućnosti napraviti hidžru pozivaju se da kalifu prisegnu na odanost, odnosno dadnu *baj'ah*.⁴⁵ I to je postupak preuzet iz normativnoga, formativnog razdoblja islamskog društva. Odanost su Proroku iskazivali pojedinci koji se iz nekog razloga nisu mogli doseliti u Medinu. Nadalje, u vrijeme kalifa Abu Bakira *baj'ah* se tražio od arapskih plemena u vrijeme ratova protiv apostazije, kako bi se razlučila plemena koja prihvaćaju Muhameda kao proroka od onih plemena koja su slijedila nekoga drugog, često lokalnog proroka ili proročicu iz svoje sredine. Glavno postignuće prvoga kalifa bilo je upravo suzbijanje apostazije diljem Arapskog poluotoka te ponovno ujedinjavanje arapskih plemena pod plaštem islama kroz *baj'ah*. Prizezanje islamičkih skupina i pojedinaca u Egiptu, Libiji, Tunisu, Afganistanu,

Temelj Islamske države leži u prizivanju ranoislamskih načela kad je to oportuno i kad nije te na uvjerljivoj reinterpretaciji kanonskih spisa i tradicije

kavkaskim zemljama ili Bosni i Hercegovini na lojalnost kalifu el-Bagdadiju predstavlja prepoznavanje da je on *amir ul-muminin*, neopozivo je i može se iskazati samo jednomu vođi (usp. Dābiq 2015e: 18–24). Kroz koncept *baj'aha* stvara se učinkovita teroristička mreža s jasnim središnjim zapovjedništvom, što predstavlja golemu sigurnosnu prijetnju za muslimanski svijet koji ne prihvaća kalifat, te za zapad. Po mojemu mišljenju, glavna opasnost vezana uz *baj'ah* nalazi se u osnaživanju demokratskog autoriteta samoga kalifa. Što širi dio *ummeta* prihvati njegov legitimitet, time taj legitimitet postaje objektivno veći jer se on, kako smo vidjeli, mora temeljiti na konsenzusu *ummeta*. *Idžma al-umma* koju postiže kalif Abu Bakir el-Bagdadi lako bi mogla prijeći na njegova nasljednika ako on bude izabran makar i glasovima užeg kruga suradnika, a posebice ako ga on sam predloži, kao što je Abu Bakir predložio Omera ibn el-Kataba. Ako se kalifat dotad učvrsti, a osobito pokaže li se i sljedeći kalif sposobnim vojskovođom, leaderske sposobnosti mogle bi postati istinski kriterij daljnjeg biranja kalifa, možda čak i nauštrb važnosti kurejšitskog podrijetla jer ono bitno ograničava broj kandidata. U tome aspektu, naime, kalif se prema nekim tumačenjima može razlikovati od Rašiduna. Ibn Haldun (1332. – 1406.) smatrao je da je ustrajavanje na kurejšitskom rodoslovlju kalifa zapravo *asabijah*, a da je izvor legitimnosti kalifova autoriteta njegova politička i vojna moć.⁴⁶

Zaključak: opasnost pred vratima Europe

Zapadni svijet dosad nije razumio koliku opasnost kalifat Islamske države doista predstavlja, a osobito ne kolika je njegova potencijalna globalna prijetnja ako se konsolidira na

područjima koja drži te s njih poluči još nekoliko impresivnih vojnih uspjeha. Dopuštanje Turskoj da nekažnjeno koketira s Islamskom državom samo je jedan od primjera loše prosudbe, a možda i drugih interesa koji kalifatu otvaraju prostor za djelovanje. Taj je prostor još uvijek ograničen, no on naliči na pukotinu u brani čiji potencijal da izazove potop nipošto ne bi trebalo podcjenjivati. Sukob zapada i Rusije oko Ukrajine, ekonomska kriza u Grčkoj i valovi imigranata koji su Europsku uniju natjerali da se bavi sama sobom, te eskalacija tursko-kurdskog sukoba ne samo da neizravno pridonose učvršćivanju kalifata nego pružaju još jednu dojmljivu paralelu s ranoislamskim razdobljem. Naime, sukob Bizanta i Perzije s početka 7. stoljeća oslabio je oba ta carstva te nekoliko godina kasnije omogućio relativno malobrojnima muslimanskim vojskama zauzimanje golemih bizantskih područja i potpuno osvajanje Perzije. Povijesne paralele – stvarne ili ne – važan su dio percepcije svijeta koji kalifat poticajno i lucidno nudi ne samo već spomenutoj mladeži u potrazi za identitetom nego ponajprije učenim muslimanima, uključujući teologe i duhovnike, kako bi oni u tim paralelama prepoznali novo, snažno Alahovo djelovanje u povijesti. Duboka povezanost između prošlosti i sadašnjosti u islamskoj civilizaciji ID-u otvara neslućene mogućnosti takvih interpretacija. Bernard Lewis (2010: 169–170) objašnjava:

“U odnosima s islamskim svijetom postoji poseban razlog za obratiti pozornost na povijest – taj što se radi o društvu neuobičajeno izoštrenoga historijskog osviještenja. Za razliku od onoga što se zbiva u Americi te sve više i u Europi, u islamskim zemljama, a osobito na Bliskom istoku, povijesno znanje, koje seže sve do dolaska islama u sedmom stoljeću, rasprostranjeno je, opširno te – ako i nije uvijek točno – živopisno i detaljno.”

Želi li se učinkovito suočiti s opasnošću koja je već prešla prag Europe, zapad će morati preispitati neke uvriježene pretpostavke, primjerice onu prema kojoj samo siromaštvo i loša integriranost u društvo generiraju vjerski radikalizam, te odbaciti mnoge krive predodžbe, neupućenost i prijezir prema bliskoistočnim muslimanskim društvima. Umjesto toga, morat će početi pozornije i ozbiljnije slušati što sami akteri bliskoistočnih političkih zbivanja govore, jer oni sve više – za razliku od ere Jasera Arafata – govore točno ono što misle. U međuvremenu nam preostaje čekati da se možda i neki za *Dar ul-harb* povoljniji povijesni procesi ponove. *Fitna*, primjerice.

Bilješke

- 1 Vidjeti *Povelju Hamasa* u Stav (2001: 391–405). Hamasova krilatica definirana u članku 8. *Povelje* sažima ideologiju pokreta: “Alah je cilj, Prorok je model, Kur’an je ustav, džihad je put, a smrt za Alahovu stvar je [naše] najuzvišenije vjervanje.” U članku 13. pak stoji da “nema rješenja za palestinski problem osim putem džihada”.
- 2 O ovoj je temi još 2008. Višnja Starešina snimila dokumentarni film *Treći pohod* koji je kod nas uglavnom prešućen, a ove je godine na međunarodnom filmskom festivalu

- WorldFest u Houstonu osvojio platinastu nagradu u kategoriji stranog dokumentarnog filma.
- 3 Takozvana *Heilige Geschichte*, "sveta povijest" (v. Sharon 2007: 316), na koju ću se dalje u tekstu referirati kao na normativnu ranoislamsku tradiciju ili povijest.
 - 4 Prema članku 1. Montevidejske konvencije četiri su kriterija državnosti: 1) stalno stanovništvo, 2) definiran teritorij, 3) vlast i 4) sposobnost stvaranja odnosa s drugim državama (v. Shaw 2008: 198). Kriterij koji ID neosporno ne ispunjava je drugi, dok ostala tri ostavljaju prostora za različite interpretacije. Tu je, dakako, i vječno pitanje je li postojanje neke države uvjetovano time da je priznaju druge države (konstitutivna teorija) ili nije (deklarativna teorija).
 - 5 Prema tradiciji iz hadisa, od najranijih islamskih vremena, odnosno od medinskoga dijela karijere muslimanskog proroka Muhameda (622. – 632) svijet se dijeli na Dom islama (*Dar al-islam*), koji obuhvaća područja na kojima islam ima političku vlast, i Dom rata (*Dar ul-harb*), područja izvan islamskih koja su legitimna meta napada (Lewis, Pellat i Schacht 1998: 126). Ova podjela svijeta ne nalazi se u Kuranu.
 - 6 Rat za širenje islama, vjerski rat.
 - 7 Neznanje, odnosi se prvenstveno na razdoblje prije pojave islama.
 - 8 Nevjernik, odnosno nemusliman.
 - 9 Narodna republika, neologizam koji se uglavnom povezuje s Libijom u vrijeme Gadafijeve vladavine.
 - 10 Mučenik.
 - 11 Islamsko pravo.
 - 12 Ratnik džihada.
 - 13 Atentatori koji su prije polaska u misije pušili hašiš, od kojih potječe engleska riječ *assassin*.
 - 14 *Umma* ili *ummet* označava sveukupnu muslimansku zajednicu diljem svijeta, slično pojmu Crkva s velikim C u kršćanstvu.
 - 15 Časopis *Dābiq* propagandno je glasilo Islamske države koje je počelo izlaziti u srpnju 2014. i do danas je na internetu objavljeno deset brojeva. Za razliku od Al Qaidina glasila *Inspire*, u kojem se sljedbenicima objašnjavaju tehnike pravljenja eksplozivnih naprava te se potiču na terorističke napade u državama u kojima žive, *Dābiq* služi kako bi se ranoislamski tekstovi, poput hadisa, primijenili na aktualna bliskoistočna i svjetska zbivanja, a muslimani prvenstveno potaknuli na napuštanje zapadnih zemalja i doseljenje u Islamsku državu.
 - 16 Što u kontekstu ranog islama znači mesijanska eshatologija ovdje ne možemo detaljno analizirati, no za uvod u tu temu u kontekstu prvih kalifa vidjeti Crone i Cook (1977).
 - 17 U ovome slučaju određeni se član (ekvivalent engleskomu *the*) nalazi ispred slova *rā* odnosno *r (ʾ)* koji je tzv. sunčev *harf* pa se čita kao *ar*, pa je njihov puni naziv *ar-Rašidun*. Zanimljivo je da se kao prijevod ove titule na engleski uvriježio izraz *rightly guided* (ispravno vođeni), što je netočno. *Rašidun* znači oni koji *ispravno vode*, dok bi "ispravno vođeni" na arapskom glasilo *mušadun*.
 - 18 Jednostavno i ujednačeno odijevanje muslimanskih hodočasnika za vrijeme *hadža* u Meku jedan je od načina naglašavanja te jednakosti. Khadduri (1946) u svom osvrtu na prihvaćanje UN-ove *Opće deklaracije o pravima čovjeka* u islamskim zemljama analizira nekoliko članaka, pri čemu napominje kako je dio o jednakosti ljudi "načelo koje je možda najzaglašenije" (članci 2., 3., 6. i 7.) jer islam ne razlikuje ljude na temelju rase, boje kože ili staleža.
 - 19 Hidžra ili hidžret Muhamedov je bijeg iz Meke u Medinu 622. godine. Korijen te riječi danas je prepoznatljiv u izrazu *muhadžir* koji neki bosanskohercegovački muslimani koriste umjesto riječi izbjeglica.
 - 20 Ideja da je ispravnost izbora kalifa presudna za postojanje bogoštovlja uopće nije uobičajena u ranoislamskoj tradiciji te se ovdje primjećuje ID-ova snažna religijsko-politička manipulacija.
 - 21 Izvori o načinu na koji su izabrani prvi kalifi oskudni su i među povjesničarima ne postoji suglasje o njemu (vidjeti, primjerice, dvojbe glede Omerove biografije u Lewis, Pellat i Schacht 1998: 818–819).
 - 22 Taj fenomen islamske teologije zamijetili su i drugi autori (vidjeti, primjerice, Kedourie u Kramer 1995: 75), no Peters je možda najbolji izvor za citirati jer spada među najglasovitije stručnjake na području komparativne religije i islamologije.
 - 23 U 1. Korinćanima 15:17 apostol Pavao piše: "A ako Krist nije uskrsnuo, bez ikakve je vrijednosti vaša vjera (...)"
 - 24 Ovakvo se viđenje ne odnosi samo na islam. U Suri 30, koja se zove *Rim*, muslimani žaluju zbog pobjede Perzijanaca, štovatelja vatre, nad Rimljanima (Bizantincima), sljedbenicima Knjige. Alah u Suri 30: 3–4 nagovijestja bizantsku pobjedu nakon koje "veselit će se pravovjerni". Više o ovome vidjeti u predgovoru prevoditelja u El-Kardavi (2003: 10–11).
 - 25 Korijen riječi je *f-r-k*, pa je tako spasenje *farraka*, a Kuran se katkad naziva i Furkan, odnosno Knjiga spasenja.
 - 26 Svi su kalifi bili iz kurejšitskog plemena, iz kojeg je potjecao Muhamed, ali ne i iz istoga klana. Osman je potjecao iz mekanskog klana Umajada, Omer iz klana Banu Adi, a Abu Bakir iz klana Banu Taim. Ali je pak potjecao iz klana Banu Hašim, istoga iz kojega je potjecao i Muhamed. Da pripadnost ili nepripadnost određenom klanu nije igrala ulogu kod izbora prve trojice kalifa, također govori u prilog tomu da je njihov izbor bio ishod drugih čimbenika, a ne onih koji bili uvriježeni u vrijeme *džahilije* (v. Donner 2010: 132–133). No pripadnost kurejšitskom plemenu s vremenom je definirana kao nužna za legitimnost kalifa, pa se na nju poziva i kalif el-Bagdadi, o čemu će biti riječi kasnije u tekstu.
 - 27 Riječ *fitna* obično se prevodi kao "građanski rat", no značenje joj je puno složenije. Ona podrazumijeva suprotnost jedinstvu *ummeta* (*džama'a*) i spasenju (*farraka*), pa se može prevesti i kao "kušnja". Budući da *fitna* označava politički razdor među muslimanima, ona za sobom povlači i vojno slabljenje *ummeta*, pa se smatra zlom koje je skoro ravno najgorem grijehu u islamu, idolatriji (*širk*). I *širk* i *fitna* za posljedicu imaju gubitak Alahove naklonosti, što se očituje u smanjenju ili čak gubitku političke i vojne nadmoći nad *kafirima*.
 - 28 Haridžiti su bili prva radikalna nasilna sljedba u islamu. Pojavili su se u Iraku te su isprva podržavali Alija kao kalifa. No nakon što je Ali pristao na arbitražu s Mu'avijom, odbacili su obojicu te su istodobno pokušali ubiti Alija, Mu'aviju i Amira, Mu'avijina saveznika, kako bi zaustavili *fitnu* i kako bi

- se *ummet* ponovno ujedinio. Njihov je moto bio: Nema vlasti osim Alahove. Vjerovali su da će, uklone li se glavni akteri *fitne*, Alahova volja glede vodstva muslimana očitovati na način da najpobožniji među njima postane kalif. U *Dābiq* (2015c: 50–51) se njihovo ubojstvo Alija osuđuje, a potom se na temelju hadisa iz Muslimove i Buharijeve zbirke tvrdi da su oni ubijali muslimane, a idolopoklonike ostavljali na miru. Razlog ovoga uvoda tvrdnja je kako mnoge islamističke skupine ratuju protiv pravih muslimana (odnosno ID-a), a za račun idolopoklonika ili idolopokloničkih ideologija kakve su internacionalizam, nacionalizam ili demokracija (Dābiq 2015c: 52–56).
- 29 Taj se masakr dogodio desetoga dana mjeseca muharema 61. hidžretske godine, odnosno 10. listopada 680. godine. Šijiti ga do danas obilježavaju tijekom blagdana Ašure, koji je u nekim dijelovima šijitskog svijeta popraćen mazohističkim ritualima i okrutnim samoranjanjem u znak sjećanja na Huseinovo mučeništvo.
- 30 Za daljnji razvoj šijitsko-sunitskih odnosa, ali i percepciju kalifata Huseinovo je mučeništvo od ključne važnosti zato što je za šijite Husein vrhovni mučenik, a ne njegov otac Ali, kako bi se moglo pretpostaviti. Razlog ponajprije leži u tome što je Husein stradao od ruke nositelja vlasti, odnosno kalifa, ma koliko da je legitimnost njegove titule u tom trenutku bila sporna, dok je Alija ubio tek pojedinac, član okrutne malobrojne sljedbe.
- 31 Mehmed II., poznat i kao el-Fatih, u vrijeme svoje dugogodišnje vladavine (1451. – 1481.) osvojio je Konstantinopolj, a deset godina kasnije i Bosnu i Hercegovinu (1453., odnosno 1463.).
- 32 To je kasnija tradicija koja je danas gotovo općeprihvaćena, pa se i kalif el-Bagdadi rado poziva na kurejšitsko podrijetlo, no ona je djelomice i sporna, o čemu će biti više riječi kasnije u tekstu (v. Ardiç 2002: 315–324). U zadnjem broju *Dābiq* u kontekstu pitanja može li se prisega na odanost Mullā ‘Umaru kao kalifu smatrati legitimnom, autor tvrdi da ne može jer među učenjacima postoji konsenzus utemeljen na šerijatu kako kalif mora potjecati iz kurejšitskog plemena da bi bio legitiman (Dābiq 2015e: 21).
- 33 Vjerojatno najpoznatiji pokušaj proglašenja kalifom onaj je mekanskog šerifa, kasnije kralja Hidžaza, Huseina ibn Alija iz 1924. godine.
- 34 Konsenzus ili suglasnost većine. Često se koristi u obliku *idžma al-umma*, odnosno konsenzus sveukupnoga islamskog svijeta. O važnosti demokracije kod izbora izvršne vlasti u ranom islamu vidjeti u Havel (2015: 51–76). Hadži Eminova kalifska ambicija bila je osnažena i njegovim podrijetlom, jer je kao potomak Muhamedova unuka Huseina potjecao iz kurejšitskog plemena.
- 35 Kedourie objašnjava kako se “islam bez dogmi” pojavio nakon Prvoga svjetskog rata te analizira utjecaj toga fenomena na političko strukturiranje među Arapima.
- 36 Salzman objašnjava kako je svatko kao član rodbinske skupine, od obitelji do šire rodbinske zajednice, odgovoran za sigurnost na različitim razinama. Dođe li do sukoba, sukobljavaju se skupine slične veličine, primjerice obitelj s obitelji, klan s klanom, pleme s plemenom itd. Dio toga lanca jest i definicija oponenta protiv kojega se okuplja sveukupna islamska zajednica (*ummet*), a to su nevjernici (*kafiri*).
- 37 U vrlo brojnome korpusu kanoniziranih hadisa, Sahih Muslimove i Sahih Buharijeve se smatraju najautoritativnijim u sunitskom islamskom svijetu. Više o primarnim izvorima odnosno autoritativnim tekstovima islama vidjeti u Havel (2013: 74–78).
- 38 U istome tekstu u kasnijim tekstovima istog broja (nejasno!) autor kritizira pristajanje muslimana uz ideologiju sekularizma, te nacionalizam, patriotizam i demokraciju (usp. Dābiq 2015a: 8; Dābiq 2015c: 39–56).
- 39 U prvome broju *Dābiq* kalif se oslovljava kao “Amirul-Mu’minin Abu Bakr al-Husayni al-Qurashi al-Bagdadi” (Dābiq 2014a: 7). Njegova pripadnost kurejšitskom plemenu, poput četvorice ar-Rašiduna, razvidna je iz imena “al-Qurashi” koje ovdje nije bez razloga stavljeno ispred uobičajenoga imena pod kojim je poznat, Abu Bakir el-Bagdadi. Isto vrijedi i za “al-Husayni” jer ono podrazumijeva potomstvo iz loze imama Huseina, sina kalifa Alija, Prorokova prvog rođaka, i zapravo je uz ime el-Kurejši zalihosno; Huseinov potomak nužno je istodobno i Kurejšit. U *Dābiq* br. 10 u članku *A Fatwā for Khurāsān* autor kurejšitsko podrijetlo tumači kao *conditio sine qua non* legitimnosti kalifata, pri čemu se objašnjava kako se *baj’ah* može iskazati samo jednomu vođi, a to je kalif el-Bagdadi (Dābiq 2015e: 18–24). Kurejšitsko podrijetlo za dio *ummeta* (suprotno mišljenje vidjeti u Ardiç 2002: 315–324) predstavlja ključan čimbenik religijske legitimnosti njegova političkog autoriteta. Mogući razlog zašto se Bin Laden nikad nije pokušao proglasiti kalifom jest taj što je njegovo rodoslovlje bilo poznato i nije se moglo povezati s kurejšitskim korijenima. El-Bagdadi inače potječe iz iračkog plemena Al-Abu Badri iz pokrajine Samare, koje broji oko 10 tisuća ljudi, a njihovo pozivanje na kurejšitsko podrijetlo je općeprihvaćeno. Zanimljivo je da su čelnici njegova plemena nedavno opovrgnuli ranije tvrdnje da su el-Bagdadiju prisegnuli na odanost (al-Saleh 2015).
- 40 Najvažniji osvojeni grad je Mosul. Glavni grad Islamske države je Rakka, gdje je jedno vrijeme stolovao glasoviti abasidski kalif Harun ar-Rašid. ID drži i Faludžu, udaljenu svega 70 km od Bagdada. Koncem ožujka 2015. ID je izgubio Tikrit, no u svibnju 2015. borci Islamske države su nakon višemjesečnih borbi zaposjeli Ramadi, glavni grad najveće iračke pokrajine Anbar. ID trenutno nastoji osvojiti najveći sirijski grad Alep te već drži njegove određene dijelove. Sva su ta osvajanja polučila još šire prepoznavanje legitimnosti kalifa, čime se pokrenula spirala povećanja njegove demokratske legitimnosti (*idžma al-umma*) i povećanja brojnosti onih koji tu legitimnost prepoznaju.
- 41 Eshatologija je važan dio diskursa ID-a, kao što je bila i u vrijeme ar-Rašiduna. Časopis *Dābiq*, primjerice, nazvan je prema gradu Dābiq u sjevernoj Siriji u kojem će se, prema hadisu iz Muslimove zbirke, održati posljednja bitka između muslimana i kršćana (“Rimljana”). U toj će bitci jedna trećina muslimana pobjeći, jedna će izginuti kao šehidi, a jedna izvojevati pobjedu. Pobjednička muslimanska vojska potom će zaratiti protiv lažnog mesije u Šamu (Siriji), a vodit će ih

- nitko drugi doli Isa ibn Mirjam (islamski naziv za Isusa Krista, doslovno "Isus, sin Marijin").
- 42 Vidjeti članak *The Law of Allah or the Laws of Men: Is Waging War Against the Khilāfah Apostasy?* u *Dābiq* (2015e: 50–64).
- 43 Vidjeti, primjerice, članke u 4. broju *Dābiq*, kao i *Dābiq* 2015e: 3, gdje se europske države članice koalicije protiv ID-a nazivaju križarskim državama, itd.
- 44 Pozivu na hidžru posvećen je 3. broj časopisa *Dābiq*, no već u prvome broju kalif na temelju sure 7: 128 tvrdi da je Islamska država država svih muslimana, a da je preseljenje svih koji to mogu u nju obvezno (*Dābiq* 2014: 11).
- 45 U 5. broju *Dābiq* naglasak je na *baj'ahu*. Prema ondje iznesenim izvješćima, do mjeseca muharema 1436. hidžretske godine (studen 2014.) *baj'ah* su kalifu el-Bagdadiju prisegnule skupine iz Arabijskog i Sinajskog poluotoka, Jemena, Libije i Alžira (*Dābiq* 2014b: 3), a u članku *Unifying the Ranks* spominje se još i 30 kurdskih sela (*Dābiq* 2014c: 12–13).
- 46 Ibn Haldun o tome je pisao u svojem glasovitom djelu *Mukadima* (više o tome vidjeti u Ardiç 2002: 315–324). Ovdje ipak valja naglasiti kako Ibn Haldun i njegova djela ne predstavljaju ni vjerski ni pravni autoritet za današnje islamističke pokrete.
- Literatura**
- Al Jazeera (2014). Islamic State's 'caliph' lauds Iraq rebellion. *Al Jazeera*. 6. srpnja. <http://www.aljazeera.com/news/middle-east/2014/07/islamic-state-caliph-lauds-iraq-rebellion-20147512574517772.html> (pristupljeno 17. srpnja 2015.)
- Al-Saleh (2015). ISIS leader's tribe denies pledge of allegiance. *Al-Arabiya News*. 19. kolovoza. <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2015/08/19/ISIS-leader-s-tribe-denies-pledge-of-allegiance.html> (pristupljeno 22. kolovoza 2015.)
- Al-Tabari (1993). *The History of al-Tabari Vol 11: The Challenge to the Empires A.D. 633-635/A.H. 12-13*. New York: SUNY Press.
- Ardiç, N. (2002). Genealogy or Asabiyya? Ibn Khaldun between Arab Nationalism and the Ottoman Caliphate. *Journal of Near Eastern Studies*. (71) 2: 315–324.
- Badeau, J. S. (1959). Islam and the Modern Middle East. *Foreign Affairs*. (38) 1: 61–74.
- Crone, P. i Cook, M. (1977). *Hagarism: The Making of the Islamic World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dābiq (2014a). Khilafah Declared. *Dābiq*. 1: 6–12. <https://azelin.files.wordpress.com/2014/07/islamic-state-22dc481biq-magazine-122.pdf> (pristupljeno 10. srpnja 2015.)
- Dābiq (2014b). Foreword. *Dābiq*. 5: 3. <https://azelin.files.wordpress.com/2015/02/the-islamic-state-e2809cdc481biq-magazine-522.pdf> (pristupljeno 10. srpnja 2015.)
- Dābiq (2014c). Unifying the Ranks. *Dābiq*. 5: 12–14. <https://azelin.files.wordpress.com/2015/02/the-islamic-state-e2809cdc481biq-magazine-522.pdf> (pristupljeno 10. srpnja 2015.)
- Dābiq (2015a). Foreword. *Dābiq*. 8: 3–6. <https://azelin.files.wordpress.com/2015/03/the-islamic-state-e2809cdc481biq-magazine-8e280b3.pdf> (pristupljeno 10. srpnja 2015.)
- Dābiq (2015b). Abū Bakr As-Siddiq's Monumental Stance. *Dābiq*. 8: 12–13. <https://azelin.files.wordpress.com/2015/03/the-islamic-state-e2809cdc481biq-magazine-8e280b3.pdf> (pristupljeno 10. srpnja 2015.)
- Dābiq (2015c). Irjā: The Most Dangerous Bid'ah (and its Effects on the Jihād in Shām). *Dābiq*. 8: 39–56. <https://azelin.files.wordpress.com/2015/03/the-islamic-state-e2809cdc481biq-magazine-8e280b3.pdf> (pristupljeno 10. srpnja 2015.)
- Dābiq (2015d). Foreword. *Dābiq*. 9: 3–5. <https://azelin.files.wordpress.com/2015/05/the-islamic-state-e2809cdc481biq-magazine-9e280b3.pdf> (pristupljeno 10. srpnja 2015.)
- Donner, F. M. (2010). *Muhammad and the Believers: At the Origins of Islam*. Cambridge i London: The Belknap Press.
- El-Kardavi, J. (2003). *Islam i muslimani u savremenom svijetu*. Mostar: Islamski kulturni centar.
- Lewis, B.; Pellat, C. i Schacht, J. (ur.) (1998). *Encyclopaedia of Islam, Vol II: C-G*. Leiden: Brill.
- Havel, B. (2015). Politički islam, sekularizam i demokracija. U: Špehar, H. (ur.). *Europski sekularni identiteti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 51–76.
- Havel, B. (2013). *Arapsko-izraelski sukob: religija, politika i povijest Svete zemlje*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Holt, P. M.; Lambton, A. K. S. i Lewis, B. (ur.) (1978). *The Cambridge History of Islam, Volume 1A*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hurgronje, S. (1924). Islam and Turkish Nationalism. *Foreign Affairs*. (3) 1: 61–77.
- Israeli, R. (2014). *Hatred, Lies, and Violence in the World of Islam*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Kedourie, E. (2004). *The Chatham House Version and other Middle-Eastern Studies*. Chicago: Ivan R. Dee.
- Khadduri, M. (1946). Human Rights in Islam. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 243: 77–81.
- Kramer, M. S. (ur.) (1995). *Middle Eastern Lectures*. Tel Aviv: Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, Tel Aviv University.
- Lewis, B. (2010). *Faith and Power: Religion and Politics in the Middle East*. Oxford: Oxford University Press.
- Peters, F. E. (1991). The Quest of the Historical Muhammad. *Journal of Middle East Studies*. 23: 291–315.
- Salzman, P. C. (2008). *Culture and Conflict in the Middle East*. Amherst, NY: Humanity Books.
- Sharon, M. (2007). The Decisive Battles in the Arab Conquest of Syria. *Studia Orientalia*. (101) 1: 297–357.
- Sharon, M. (1984). The Development of the Debate around Legitimacy of Authority in Early Islam. *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*. (5) 2: 121–141.
- Sharon, M. (1983). *Black Banners from the East: The Establishment of the 'Abbāsīd State: Incubation of a Revolt*. Jeruzalem: The Magnes Press, The Hebrew University, E. J. Brill.
- Shaw, M. N. (2008). *International Law*. 6. izd. New York: Cambridge University Press.
- Stav, A. (ur.) (2001). *Israel and a Palestinian State: Zero Sum Game?* Shaarei Tikva: Ariel Center for Policy Research.
- Urban, M. (2015). Bosnia: The cradle of modern jihadism? *BBC*. 2 srpnja. <http://www.bbc.com/news/world-europe-33345618> (pristupljeno 10. srpnja 2015.) ■